

РОЗДІЛ VI. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.6

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «БІОБЕЗПЕКА» ТА ЙОГО МІСЦЯ В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

Дмитренко І.М., аспірант

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 11, м. Київ, Україна
orssminapk@gmail.com*

Статтю присвячено актуальному сьогодні питанню забезпечення біобезпеки. Проаналізовано підходи до визначення поняття «біологічна безпека». Запропоновано власний підхід до визначення поняття «біобезпека». Установлено співвідношення термінів: «національна безпека», «екологічна безпека», «біологічна безпека», «генетична безпека».

Ключові слова: національна безпека, екологічна безпека, біологічна безпека, генетична безпека, екобезпека, біобезпека, екологія, біологія, безпека, довкілля.

К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ «БИОБЕЗОПАСНОСТЬ» И ЕГО МЕСТА В СИСТЕМЕ ПРАВА УКРАИНЫ

Дмитренко И.М.

*Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,
ул. Героев Оборон, 11, г. Киев, Украина
orssminapk@gmail.com*

Статья посвящена актуальному на сегодняшний день вопросу обеспечения биобезопасности. Проанализированы подходы к определению понятия «биологическая безопасность». Предложен собственный подход к определению понятия «биобезопасность». Установлено соотношение терминов: «национальная безопасность», «экологическая безопасность», «биологическая безопасность», «генетическая безопасность».

Ключевые слова: национальная безопасность, экологическая безопасность, биологическая безопасность, генетическая безопасность, экобезопасность, биобезопасность, экология, биология, безопасность, окружающая среда.

DEFINITION OF THE CONCEPT “BIOSEFITY” AND ITS PLACE IN THE LAW SYSTEM OF UKRAINE

Dmytrenko I.M.

*National university of life and environmental sciences of Ukraine, str. Heroiv Oborony, 11, Kyiv, Ukraine
orssminapk@gmail.com*

With the development of modern technologies the issue of biosafety is becoming more relevant to many areas of public relations: the food production, health care, agriculture, industry and medicine. An important issue also becomes a definition of “biosafety”.

Regarding to our approach to the definition of biological safety, it should be noted that it is derived from the word “biology” and “safety”. All scientific community has a single consolidated approach according to which biology (from the Greek. bios – life, logos – science, study) – a collection of wildlife sciences. Thus, lexical and legal structure “biological safety” literally means the safety of wildlife science. Given the above, we consider it appropriate to use the term “biosafety” as a full, not shortened version of the term “biological safety”. The concept of biological safety, over the presence of component “logos”, can characterize only scientific term.

Thus, based on analysis of positions of scientists and current legislation, we have concluded that biosafety is a state of environmental biological objects security from the negative effects of biological, chemical and physical factors that can affect the structure and function of living organisms in the present and future

generations. It is often possible to see how some scientists equate the term “biological safety” and “genetic safety”, others hold “genetic safety” as a component of “biosafety”, and some consider them as equal components of environmental safety. Nevertheless it should be noted that according to the Law of Ukraine “On the national biosafety system in generating, testing, transportation and use of genetically modified organisms” on May 31, 2007, these concepts are listed separately. The law stipulates that the genetic safety is a state of human life environment where are lacking any unnatural effects on the human genome, any unnatural influence on genome of biosphere objects, and there is no uncontrolled effect on the genome of crops and animals, industrial microorganisms, which leads to the appearance of negative and/or undesirable properties. Also, analysing norms of the Law, we can conclude that there a clear correlation of these concepts is not provided for. However, if analyse the definition in detail, it can be concluded that the genetic safety is a component of biological safety because the human genome is undoubtedly a part of the human biological structure. Another argument in favour of the said statement is that genetic safety supposes not any unnatural influence on genome of biosphere objects. Therefore, we believe the concept of “genetic safety” is much narrower than “biological” and considered as its component.

Thus, this study allows concluding that the term “genetic safety” is part of “biosafety”, which is an integral part of the concept “environmental safety”, and the last – a part of “national security”.

Key words: national safety, ecological safety, biological safety, genetic safety, ecosafety, biosafety, ecology, biology, safety, environment.

Передумови юридичного дослідження таких суспільних відносин із позицій права висвітлено в працях відомих учених у галузі екологічного й аграрного права: В.І. Андрейцева, Г.І. Балюк, В.М. Єрмоленка, Н.Р. Малишевої, Т.О. Коваленко, М.В. Краснової, О.Ю. Піддубного, О.О. Погрібного, В.Ю. Уркевича, М.В. Шульги та ін.

Наукова проблема досліджуваного предмета в юридичній площині полягає у відсутності усталеного правового категорійно-понятійного апарату в галузі біологічних технологій [1, с. 9].

Із розвитком сучасних технологій питання забезпечення біологічної безпеки стає все актуальнішим для багатьох сфер суспільних відносин: виробництва харчової продукції, охорони здоров'я, сільського господарства, промисловості, медицини.

Крім того, у статті 16 Конституції України передбачено, що забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [2].

Метою статті є формування власного підходу до визначення поняття «біологічна безпека», встановлення співвідношення понять: «національна безпека», «екологічна безпека», «біологічна безпека», «генетична безпека».

Для визначення поняття «біобезпека», на нашу думку, насамперед необхідно проаналізувати норми Закону України «Про систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично-модифікованих організмів» від 31 травня 2007 р., згідно з яким біологічна безпека – це стан середовища життєдіяльності людини, при якому відсутній негативний вплив його чинників (біологічних, хімічних, фізичних) на біологічну структуру й функцію людської особи в теперішньому та майбутніх поколіннях, а також відсутній незворотній негативний вплив на біологічні об'єкти природного середовища (біосфери) й сільськогосподарські рослини і тварини [3].

На думку В.І. Завгородньої, біобезпекою потрібно вважати стан захищеності людини та довкілля від будь-яких негативних біологічних факторів [4, с. 119].

На переконання Л.В. Струтинської-Струк, біологічну безпеку у сфері здійснення генетично-інженерної діяльності можна розглядати як стан, за якого запобігають виникненню небезпечних для здоров'я людини й навколишнього природного середовища наслідків використання генетично-модифікованих організмів, що зумовлено відсутністю недопустимого ризику. Досягнення такого стану можливе за умови чіткого нормативного визначення правил проведення досліджень генетично-модифікованих організмів, порядку їх використання в закритих і відкритих системах, а також запровадження контролю за їх

виконанням, визначення оптимальних рівнів допустимих ризиків, пов'язаних зі здійсненням генетично-інженерної діяльності [5, с. 32]. Проте вказане визначення стосується лише одного з напрямів забезпечення біобезпеки.

Для об'єктивного визначення поняття «біобезпека» також варто проаналізувати й поняття «національна безпека». Згідно зі ст.1 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р., національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності й оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної й інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики й пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі й підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості й сільського господарства, транспорту і зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних і водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології та навколишнього природного середовища й інших сферах державного управління в разі виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [6].

Щодо нашого підходу до визначення поняття «біологічна безпека», то варто зауважити, що воно є похідним від слів «біологія» й «безпека», для об'єктивного визначення вказаного поняття варто детально розглянути ці терміни.

У загальних рисах безпека розуміється як стан, за якого відсутня небезпека або загроза її настання, тобто процеси, явища, властивості предметів і об'єктів, що здатні за певних умов завдавати шкоди людині чи навколишньому середовищу [7, с. 26].

Один із підходів визначає безпеку як «властивість системи «людина – середовище проживання» зберігати взаємодію з мінімальним заподіянням шкоди людським, природним і матеріальним ресурсам» [8, с. 314].

Варто проаналізувати й визначення Юридичної енциклопедії, де безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [9, с. 47].

Щодо підходу до визначення поняття «біологія», то варто зазначити, що все наукове співтовариство має єдиний консолідований підхід, згідно з яким біологія (від грец. *bios* – життя, *logos* – наука, вчення) – це сукупність наук про живу природу. Отже, лексико-правова конструкція «біологічна безпека» в буквальному розумінні означає безпеку науки про живу природу. З огляду на зазначене ми вважаємо за доцільне вживати поняття «біобезпека» як повноцінне, а не як скорочений варіант поняття «біологічна безпека». Поняття «біологічна безпека» через наявність складової «*logos*» може характеризувати лише науковий термін.

Отже, на основі аналізу позицій науковців і норм чинного законодавства ми дійшли висновку, що **біобезпека** – це стан захищеності біологічних об'єктів природного середовища від негативного впливу біологічних, хімічних, фізичних чинників, здатних вплинути на структуру та функцію живих організмів у теперішньому й майбутньому поколіннях.

Розглядаючи поняття «біобезпека», варто звернути увагу й на його співвідношення з поняттями: «національна безпека», «екологічна безпека», «генетична безпека».

На нашу думку, для визначення зазначеного співвідношення передусім варто звернутись до Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. №

964-IV, який містить низку певних складових національної безпеки щодо забезпечення екологічної безпеки держави. Зокрема, згідно з ч.67 ст.7 указанного Закону, загрозою національним інтересам і національній безпеці України є неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин та організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин і похідних продуктів. У ч.69 цієї ж статті йдеться про небезпеку техногенного, у тому числі ядерного й біологічного, тероризму [6].

В.І. Андрейцев вважає екологічну безпеку складовою глобальної та національної безпеки, тобто таким станом розвитку суспільних відносин у галузі екології, за якого системою державно-правових, організаційних, науково-технічних, економічних та інших соціальних засобів забезпечується регулювання екологічно небезпечної діяльності, режим використання природних ресурсів, охорона безпечного для життя і здоров'я людей навколишнього природного середовища, запобігання погіршенню екологічної обстановки й виникненню небезпеки для природних систем і населення [10, с. 91].

Прихильником загальнопоширеної думки є Л.В. Струтинська-Струк, яка зазначає, що біобезпека є невід'ємною складовою екологічної безпеки, а отже, і національної безпеки [5, с. 31].

Часто можна спостерігати, як одні вчені ототожнюють поняття «біологічна безпека» та «генетична безпека», інші вважають «генетичну безпеку» складовою «біологічної безпеки», а деякі – їх рівними складовими екологічної безпеки. Але варто зауважити, що, відповідно до Закону України «Про систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично-модифікованих організмів» від 31 травня 2007 р., ці поняття вказані окремо. Законом передбачено, що генетична безпека – це стан середовища життєдіяльності людини, при якому відсутній будь-який неприродний вплив на людський геном, будь-який неприродний вплив на геном об'єктів біосфери, а також неконтрольований вплив на геном сільськогосподарських рослин і тварин, промислових мікроорганізмів, який призводить до появи в них негативних і/або небажаних властивостей. Проаналізувавши норми Закону, можна зробити висновок, що в ньому не передбачено чіткого співвідношення вказаних понять. Проте, якщо детально проаналізувати визначення, можна дійти висновку, що генетична безпека є складовою біологічної, адже людський геном, беззаперечно, є складовою біологічної структури людини. Ще одним аргументом на користь указанного твердження є те, що при генетичній безпеці відсутній будь-який неприродний вплив на геном об'єктів біосфери. Тому, на нашу думку, поняття «генетична безпека» є значно вужчим за термін «біологічна безпека» і є його складовою.

В.І. Завгородня указує, що доцільно вести мову про біобезпеку загалом як стан захищеності людини та довкілля від будь-яких негативних біологічних факторів, біобезпеку в галузі використання продуктів біотехнологій як її складову (біотехнологічна безпека), біобезпеку у сфері використання методів генної інженерії та генетично модифікованих організмів (генетична безпека) [4, с. 119], тобто фактично вважає її складовою біобезпеки.

Отже, проведені дослідження дає змогу дійти висновку, що поняття «генетична безпека» є складовою терміна «біобезпека», яка є невід'ємним елементом поняття «екобезпека», а остання – складовою терміна «національна безпека».

ЛІТЕРАТУРА

1. Піддубний О.Ю. Проблеми правовідносин у сфері біотехнологій : монографія / О.Ю. Піддубний. – К. : Ірідіум, 2014. – 352 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично-модифікованих організмів : Закон України від 31 травня 2007 р. № 1103 // *Голос України*. – 2007. – № 108. – С. 20-21.
4. Завгородня В. Проблеми формування юридичної термінології у сфері забезпечення біологічної безпеки / В. Завгородня // *Підприємництво, господарство і право*. – 2007. – № 9. – С. 117-120.
5. Струтинська-Струк Л.В. Правове забезпечення біобезпеки при здійсненні генетично-інженерної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Л.В. Струтинська-Струк ; НАН України Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2005. – 207 с.
6. Про основи національної безпеки України // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
7. Кондратьєва К.А. Правове регулювання екологічної безпеки в сфері сільськогосподарського виробництва в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / К.А. Кондратьєва ; КНУ ім. Шевченка. – К., 2013. – 217 с.
8. Гранин А.С. Экологическая безопасность. Защита территории и населения при чрезвычайных ситуациях : учебное пособие / А.С. Гранин, В.Н. Новиков. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 336 с.
9. Юридическая энциклопедия / под. ред. М.Ю. Тихомирова. – М. : Юринформцентр, 2000. – 526 с.
10. Андрейцев В.І. Екологічне право : курс лекцій : навч. посібник [для юрид. фак. вузів] / В.І. Андрейцев. – К. : Вентурі, 1996. – 208 с.

REFERENCES

1. Piddubnyi, O.Yu. (2014), *Problemy pravovidnosyn u sferi biotekhnolohiy : monohrafiya* [Problems of legal relations in the sphere of biotechnologies : monograph], Iridium, Kyiv, Ukraine.
2. “The Constitution of Ukraine on 28 June 1996”, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 1996, no. 30, art. 141.
3. “On state system of biosecurity during creation, testing, transportation and use of genetically modified organisms” : Law of Ukraine on 31 May 2007 №1103, *Holos Ukrayiny*, 2007, no. 108, pp. 20-21.
4. Zavorodnya, V. (2007), “Problems of formation of juridical terminology in the sphere of biosecurity protection”, *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 9, pp. 117-120.
5. Strutinska-Struk, L.V. (2005), “Judicial support of biosecurity in genetic engineering activity”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.06, National academy of sciences of Ukraine is Institute of the state and right for the name of V.M. Korecky, Kyiv, Ukraine.
6. “On foundations of national security of Ukraine”, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2003, no. 39, art. 351.
7. Kondrateva, K.A. (2013), “Legal regulation of ecological security in the sphere of agricultural production in Ukraine”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.06, KNU name Shevchenko, Kyiv, Ukraine.
8. Granin, A.S. and Novikov, V.N. (2002), *Ekolohicheskaya bezopasnost. Zashchita territorii i naseleniya pri chrezvychaynyh situatsiyakh : uchebnoe posobie* [Ecological security. Territory and population protection in emergency situations : textbook], FAIR-PRESS, Moscow, Russia.

9. Tikhomirov, M.Yu. (2000), *Yuridicheskaya entsiklopediya* [Juridical encyclopaedia], Yurinformtsentr Yurinformtsentr, Moscow, Russia.
10. Andreytsev, V.I. (1996), *Ekologichne pravo : kurs lektsiy : navch. posibnyk dlya yuryd. fak. vuziv* [Environmental law : course of lectures : textbook for juridical faculties of HEI], Venturi, Kyiv, Ukraine.